

ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ БАНКІ

СОЦИОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

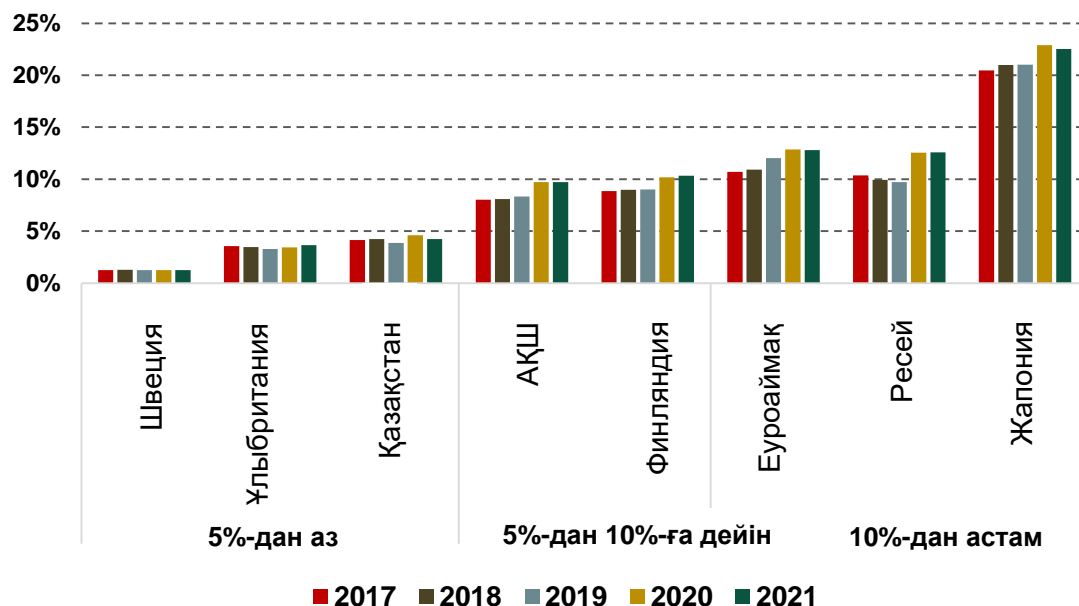
«ҚОЛМА-ҚОЛ АҚШАНЫ
ПАЙДАЛАНУДЫҢ ОРТА МЕРЗІМДІ
ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»

Астана, 2022 жыл

ЖІӨ-ге қатысты қолма-қол ақша Норвегия мен Швециядан басқа **бүкіл әлемде өсуде**. Екі елде мемлекеттік бастамалар мен электрондық инфрақұрылымды дамыту арқылы **қолма-қол ақшаны азайту саясаты мақсатты түрде жүргізілді**.

Айналыстағы қолма-қол ақша сомасының ЖІӨ-ге қатынасы

Қазақстанда қолма-қол ақшасыз төлемдердің дамуына қарамастан, айналыстағы **қолма-қол ақша санының тұрақты өсуі байқалады**.

4,4% – *2017 жылдан бастап 2022 жылға дейін айналыстағы қазақстандық теңге банкноталары санының жыл сайынғы орташа өсімі*

1,2% – *болжамды ең төменгі орташа жылдық айналыстағы қолма-қол ақшаның 2050 жылға дейін өсуі*

- ✓ Халықтың қолма-қол ақшаны және қолма-қол ақшасыз төлемдерді пайдалануы туралы зерттеулер Еуропа елдерінде **10 жылдан астам**, Германияда – әр **3 жыл сайын**, Ресейде - **1 жыл сайын** үнемі жүргізіліп келеді.
- ✓ Қазіргі заманғы трендтер мен сын-қатерлер жағдайында Қазақстанда да зерттеу қажеттілігі пісіп жетілді.
- ✓ Қазақстанда экономика субъектілерінің төлем жасағандағы қалауы туралы пікіртерім **алғаш рет** жүргізілді. Бұл ретте зерттеу **халық** арасында ғана емес, **кәсіпкерлер** арасында да жүргізілді.

Зерттеу мақсаты	Қолма-қол ақша айналысының даму үрдісін айқындау, қолма-қол ақшаға сұранысты қалыптастыратын факторларды анықтау, сондай-ақ экономика субъектілерінің қолма-қол ақшаны және олардың номиналды құрылымын пайдалануды зерттеу
Зерттеу әдісі	- сауалнама - төлем күнделігі
Зерттеу жүргізу мерзімдері	I кезең: 2021 жылғы қазан - желтоқсан II кезең: 2022 жылғы ақпан - сәуір III кезең: 2022 жылғы маусым - тамыз
Респонденттер саны	9 628, оның ішінде: - <i>6 095 жеке тұлғалар</i> - <i>3 533 кәсіпкерлік субъектілері</i>
Қамту аумағы	Қазақстанның 17 облысы, республикалық маңызы бар 3 қаласы

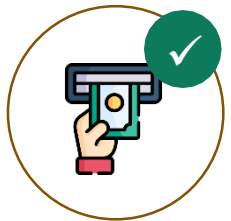
60%

қолма-қол ақшаны күнделікті есеп айырысу үшін пайдаланады

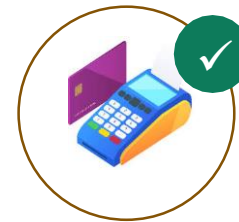
35%

шығыстардың қолма-қол ақшаға тиесілі үлесі

72%

қолма-қол ақшаны алу үшін банк картасын пайдаланады

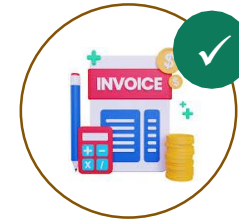
74%

қолма-қол ақшасыз төлем құралдарын пайдаланады

31%

шағын және орта номиналдардағы сұранысты атап өтті

67%

ақшаны алу ағымдағы шығыстар үшін жүзеге асырылады

27
мың тг.

аптасына қолма-қол шығыстарының орташа мөлшері

35%

кәсіпкерлер айналымындағы қолма-қол ақшаның үлесі

**ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ
ҮЙ ШАРУАШЫЛЫҚТАРЫ БОЙЫНША
6-14 бет**

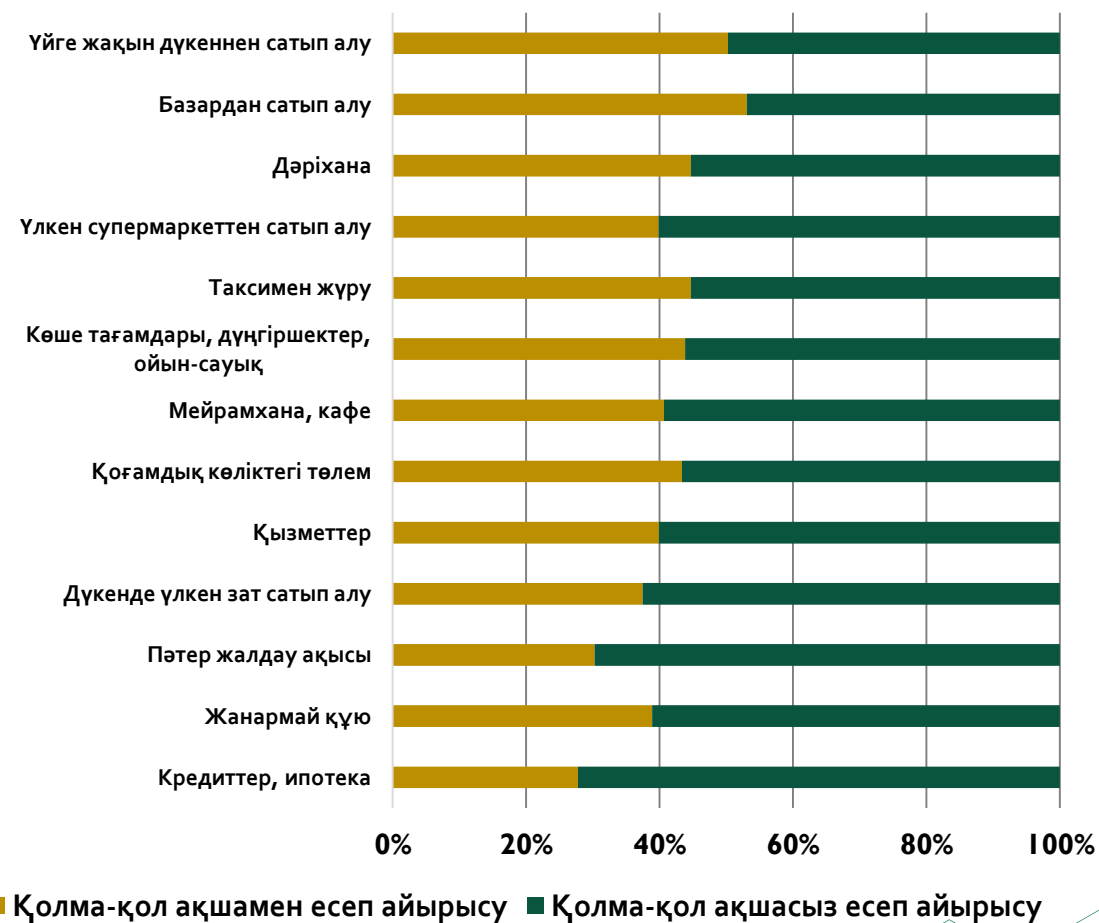

Жиі қолданылатын төлем тәсілдері

Қолма-қол ақшамен және қолма-қол ақшасыз төлемдерді сатып алу орындарында пайдалану

Қолма-қол төлемді таңдау себептері

30%	тауарлар мен қызметтерді сатушылардың өтініші	19%	тек қолма-қол ақшаны қабылдайды
29%	сатып алу нүктесінде интернеттің болмауы	18%	қолма-қол ақшамен төлеу тезірек және оңай
26%	қолма-қол ақшамен төлеу әдеті	14%	шығындарды бақылау жақсырақ болады
24%	сатушыда терминал жоқ	8%	қолма-қол ақшаны пайдаланбайды

Қолма-қол ақшасыз төлемді таңдау себептері

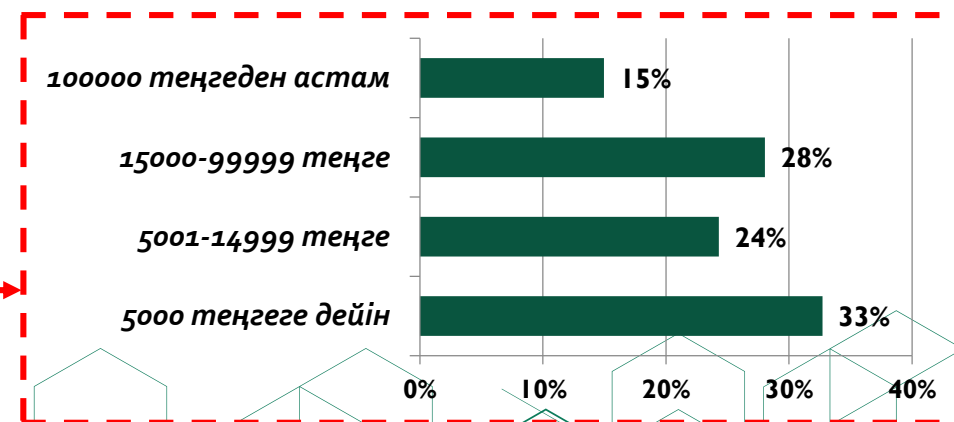
48%	картаға табыс, жалақы алу	15%	шығындарды бақылау жақсырақ болады
47%	көп ақша алып жүрмеу ыңғайлылығы	14%	қауіпсіздік
29%	қашықтықтан төлеудің қол жетімділігі	7%	барлық жерде қолма-қол ақшасыз төлем қабылданады
22%	бонустық бағдарламаларға қатысу, жеңілдіктер алу	5%	қолма-қол ақша арқылы әртүрлі вирустарды жұқтырудан қорқу

Операция сомасының төлем нысанын таңдауға әсері

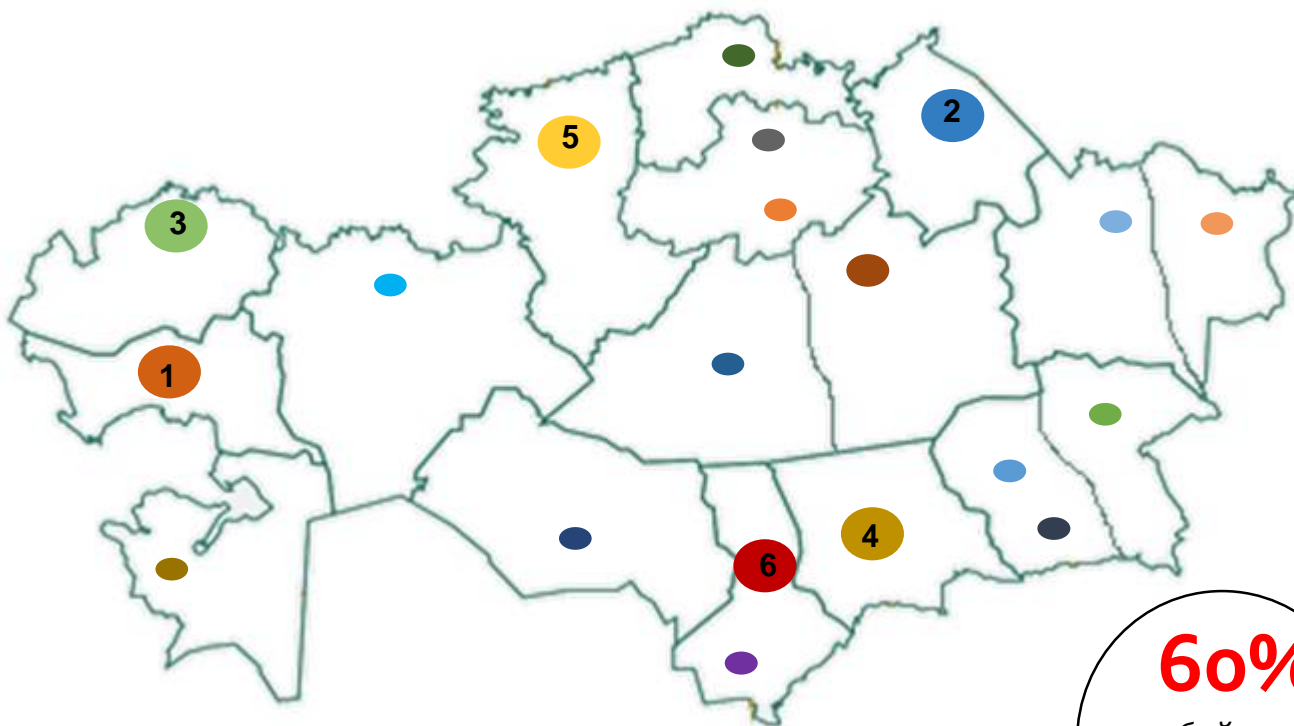
Қолма қол ақшасыз төлеу кезінде сома маңызды емес	79%
Үнемі қолма-қол ақшамен төлеймін	15%
Егер сома N теңгеден артық болса, қолма-қол ақшасыз төлеймін	5%
Басқа себеп	1%

Егер төлем сомасы N мәнінен көп болса

Ел өңірлері

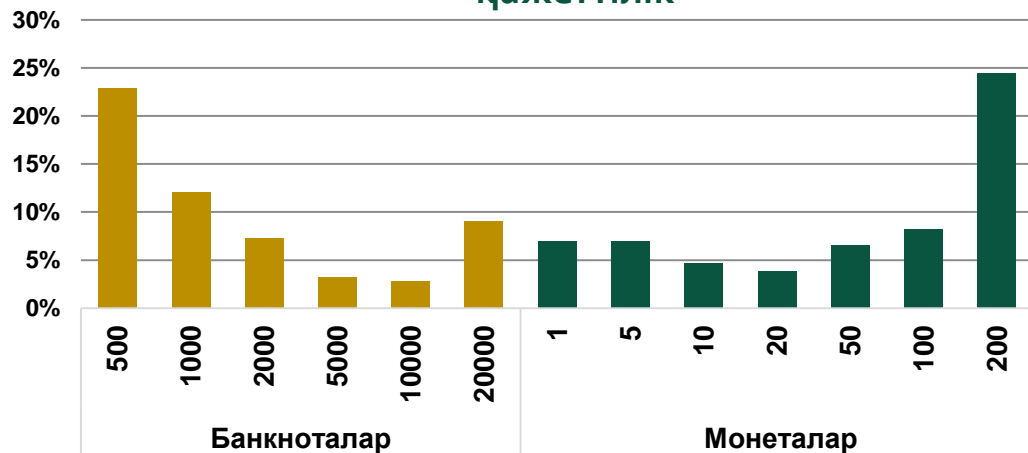
60%
ел бойынша
орташа
көрсеткіш

Қолма-қол ақшасыз операциялардың жоғары өсу қарқынына қарамастан, қолма-қол ақша, атап айтқанда ел өңірлеріндегі қолма-қол ақша маңызды төлем және жинақ құралдарының бірі болып қала береді.

Дәреже	Аймақ	%
1	Атырау облысы	81
2	Павлодар облысы	77
3	Батыс Қазақстан облысы	74
4	Жамбыл облысы	73
5	Қостанай облысы	73
6	Түркістан облысы	72
7	Шығыс Қазақстан облысы	66
8	Абай облысы	66
9	Солтүстік Қазақстан облысы	64
10	Қызылорда облысы	61
11	Маңғыстау облысы	59
12	Ақмола облысы	57
13	Қарағанды облысы	54
14	Ұлытау облысы	54
15	Алматы облысы	52
16	Жетісу облысы	52
17	Шымкент қ.	48
18	Ақтөбе облысы	42
19	Астана қ.	42
20	Алматы қ.	36

Айналымдағы банкноталар мен монеталардың жекелеген номиналдарына қажеттілік

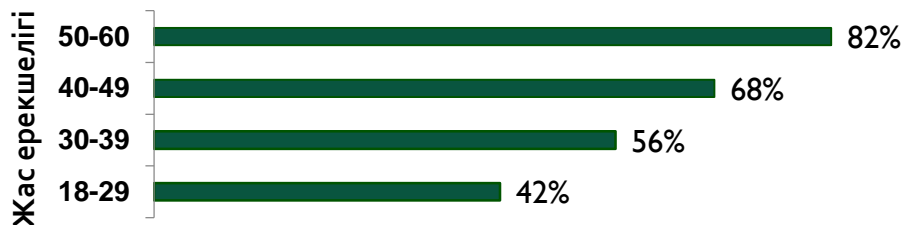
Қолма-қол ақшаны пайдалану жиілігі

- Иә, үнемі
- Иә, сирек
- Пайдаланбайды, бірақ мүмкін болған жағдайда әмиянда сақтайды
- Пайдаланбайды, бірақ жинайды
- Пайдаланылмайды және сақталмайды

Қолма-қол ақшаны жасына және жынысына қарай пайдалану

61%

59%

Респонденттердің жас тобы неғұрлым үлкен болса, олар соғұрлым тауарлар мен қызметтерге ақы төлеу кезінде қолма-қол ақшаны қолданады.

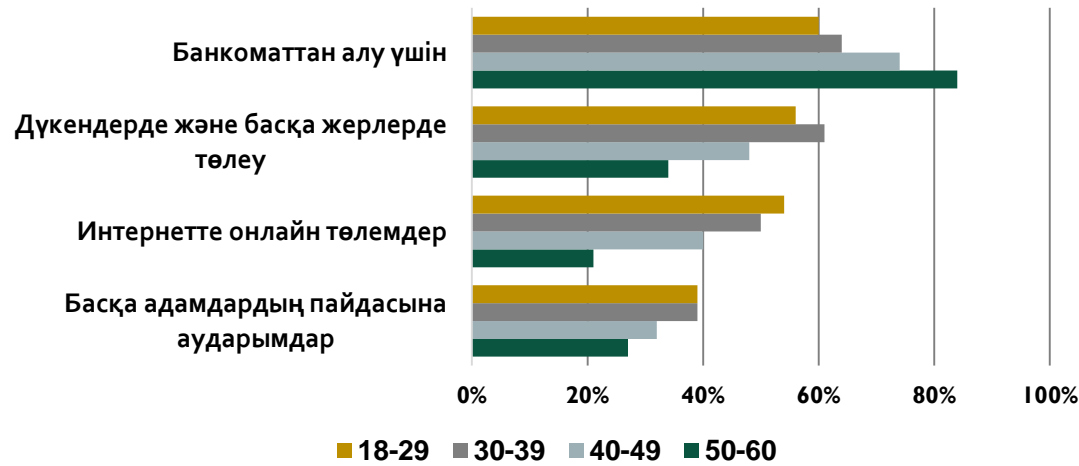
Тұрғылықты жері бойынша қолма-қол төлемді пайдалану

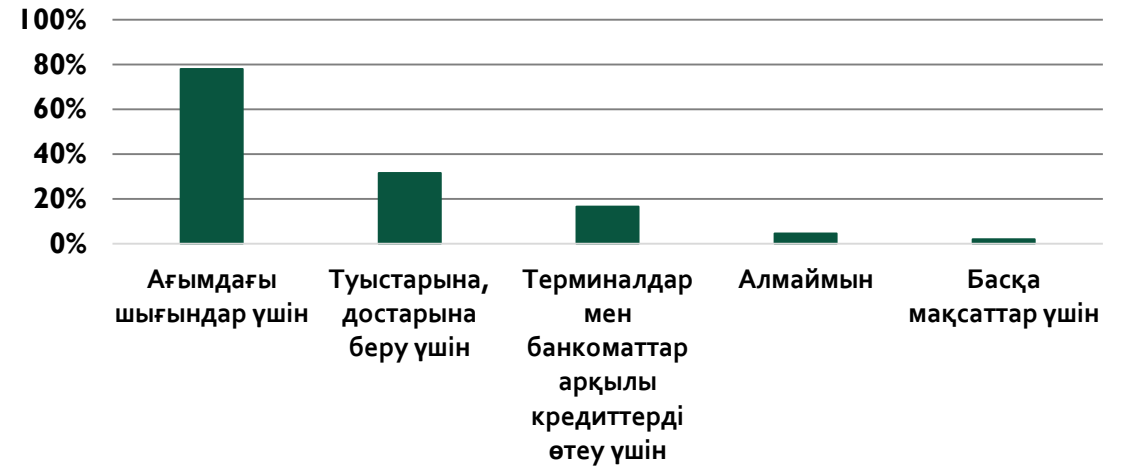
Ауылдық аймақтардағы респонденттер қалалардағы респонденттерге қарағанда қолма-қол төлем түрін жиірек таңдайды.

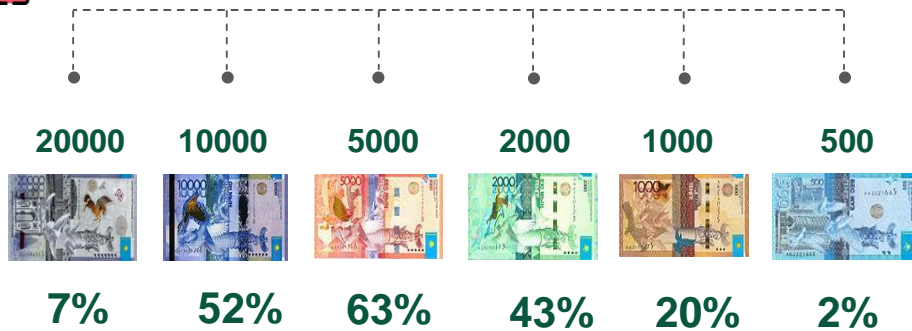
Банк картасын пайдалану

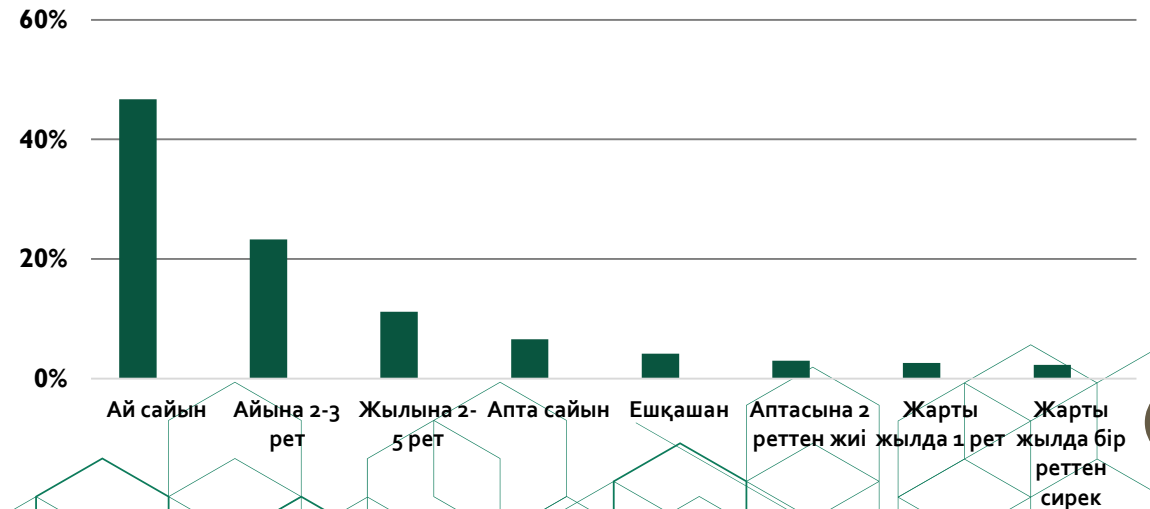
Қолма-қол ақшаны алу себептері

Банкоматтардың банкноталарды беру құрылымы

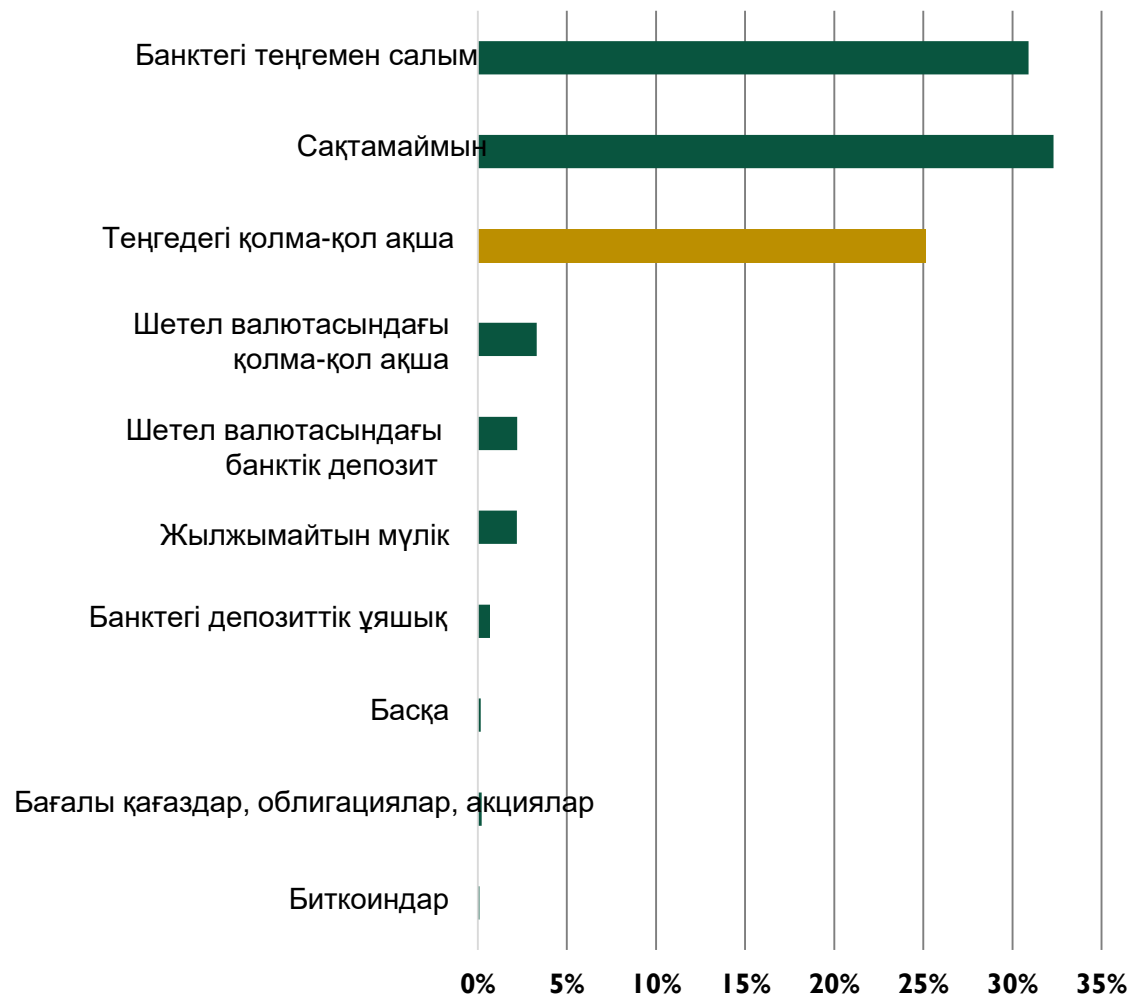

Банкоматтар арқылы қолма-қол ақшаны алу жиілігі

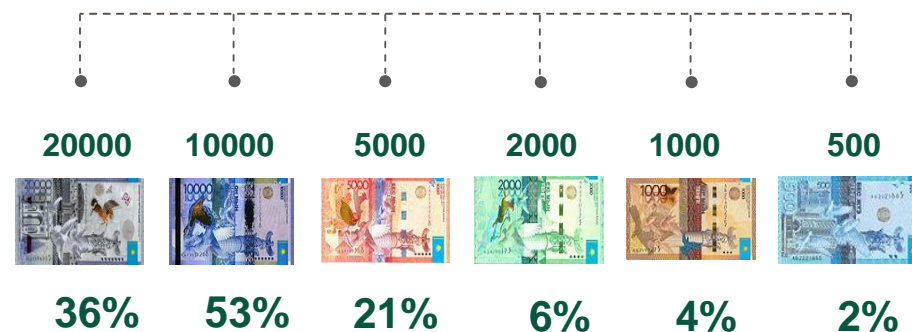

Жинақтарды сақтау тәсілдері

Жинақтау және жинау құралы ретінде пайдаланылатын банкноталар

Ірі сатып алулар және есептеу тәсілі

САТЫП АЛУЛАР	Қолма-қол ақшамен есеп айырысу	Қолма-қол ақшасыз есеп айырысу
	көліктер пәтерлер жиһаз немесе ірі тұрмыстық техника туристік жолдамалар	44% 39% 36% 30%

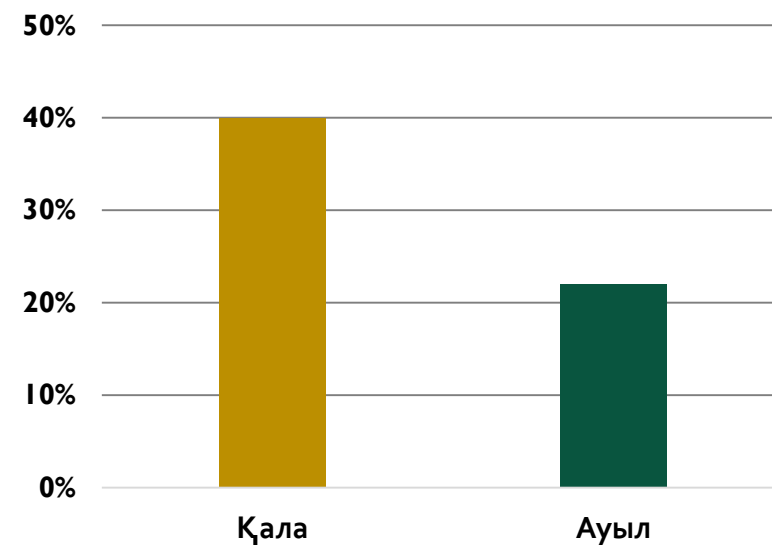
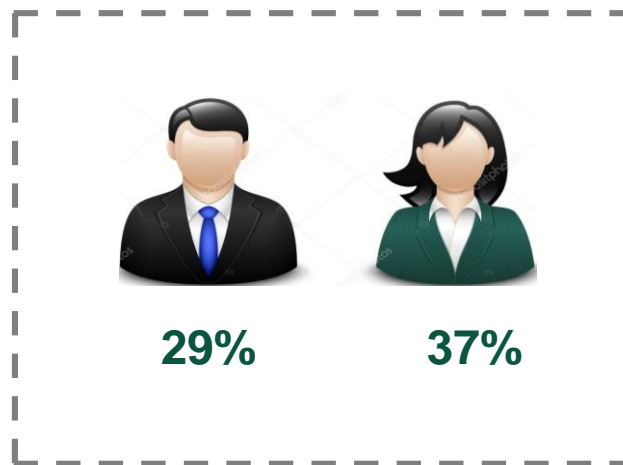
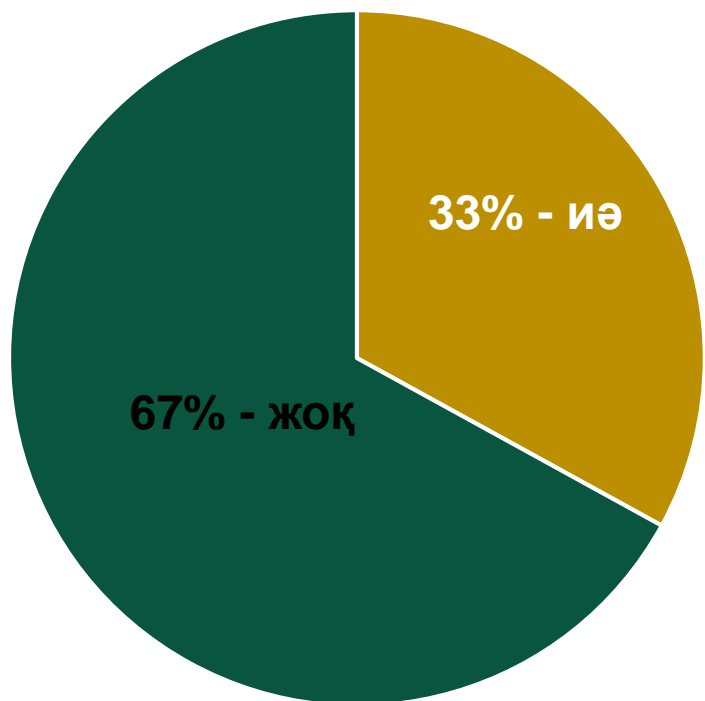
Банктерде салымдары бар халықтың үлесі

Банктерде салымдары бар ерлер мен әйелдер үлесі

Тұрғылықты жері бойынша банктерде салымдары бар халықтың үлесі

Айналыстағы банкноталар сапасы

75% халықтың айналыстағы банкноталарының физикалық жағдайына қанағаттанды

Негізінен халық шағын және орта номиналдардың физикалық жағдайына наразы:

Жалған банкноталар

96% халық жалған банкноталарға тап болған жоқ

Азаматтардың жалған банкноталарды алған кездегі жиі кездестіретін мәселелері:

- алған адамдарға қайтарылады **52%**
- ештеңе жасамайды, жинайды **26%**
- полицияға хабарласады **13%**
- жыртылады не лақтырылады **13%**
- ҚР Ұлттық Банкінің филиалына жүгінеді **10%**

Коллекциялық монеталар

61% респонденттер ҚРҰБ коллекциялық монеталары туралы білмейді

- Білмейді, естіген жоқ **61%**
- Біледі, бірақ қызықпайды **10%**
- Біледі, сатып алады **24%**
- Біледі, сатып алғысы келеді **5%**

Банкноталардың түпнұсқалығын тексеру

53% банкноталардың түпнұсқалығын тексермейді

ТЕКСЕРЕДІ:

43%

37%

15%

4%

Жалған банкнотаны ажыратады

41% жанасу кезінде (тегіс, бүдір)

СОДАН КЕЙІН:

- **40%** Ажырата алмайды
- **20%** Сутаңба белгісі
- **15%** Қорғаныс жібі
- **8%** Кескінді бұрышпен өзгерту
- **7%** Жасырын құбылмалы жолақтар
- **2%** Қорғаныс талшықтары
- **2%** Микротест / сурет
- **1%** Микроперфорация

Халық тап болатын банкноталардың зақымдануы

52% респонденттер бүлінген банкноталарға тап болған жоқ

Ең жиі кездесетін зақымдану:

- ластану **17%**
- желімдеу **15%**
- жазулар **14%**
- жыртылған банкноталар **12%**
- бұрышы жыртылған банкноталар **12%**
- тозған банкноталар **10%**

**ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ
КӘСІПКЕРЛІК СУБЪЕКТИЛЕРІ БОЙЫНША
16-18 бет.**

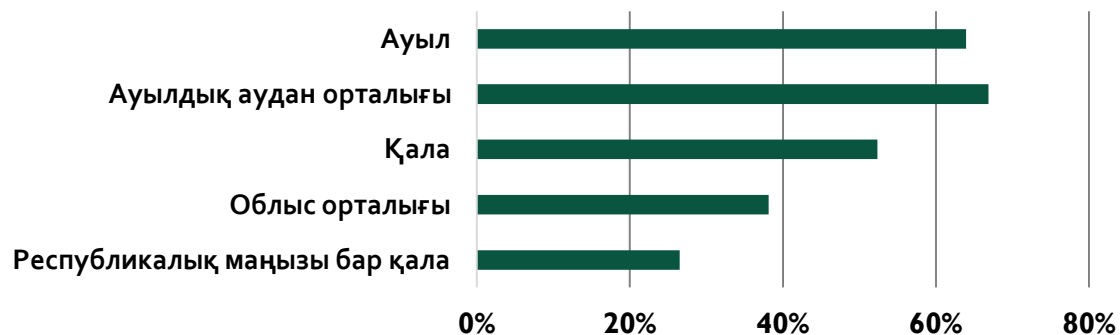

Қолма-қол төлемді таңдау себептері

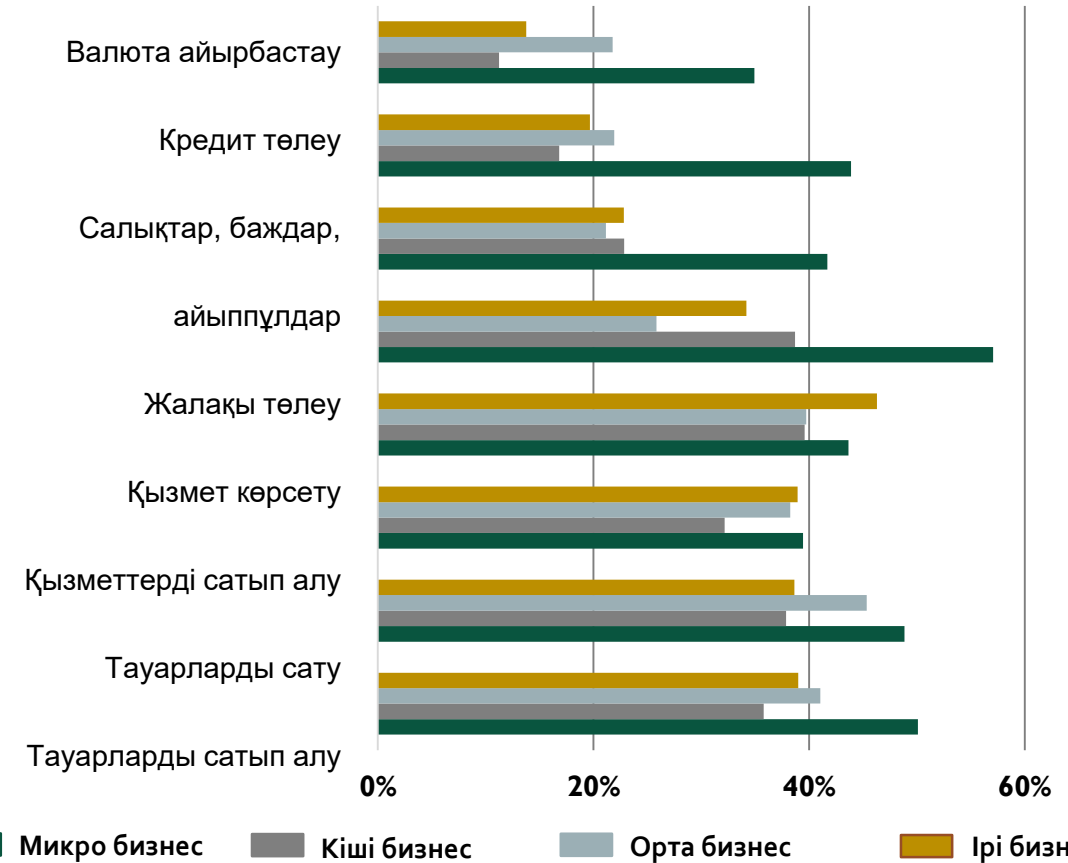
35%	табысты қолма-қол ақшамен алу	13%	контрагенттен қолма-қол ақшамен төлем алу
21%	шығыстарды бақылау жақсырақ болады	12%	қолма-қол ақшамен жұмыс істемейді
20%	қолма-қол ақшамен төлеу тезірек және оңай	11%	интернеттің болмауы/нашар байланыс
16%	қолма-қол ақшаны пайдалану әдеті	10%	клиенттердің жекелеген санаттарына ыңғайлы болу үшін
14%	қызметкерлердің өтініші бойынша жалақы беру	9%	жеткізушінің өтініші

Қолма-қол ақшаны тұрақты негізде пайдаланатын кәсіпкерлер үлесі

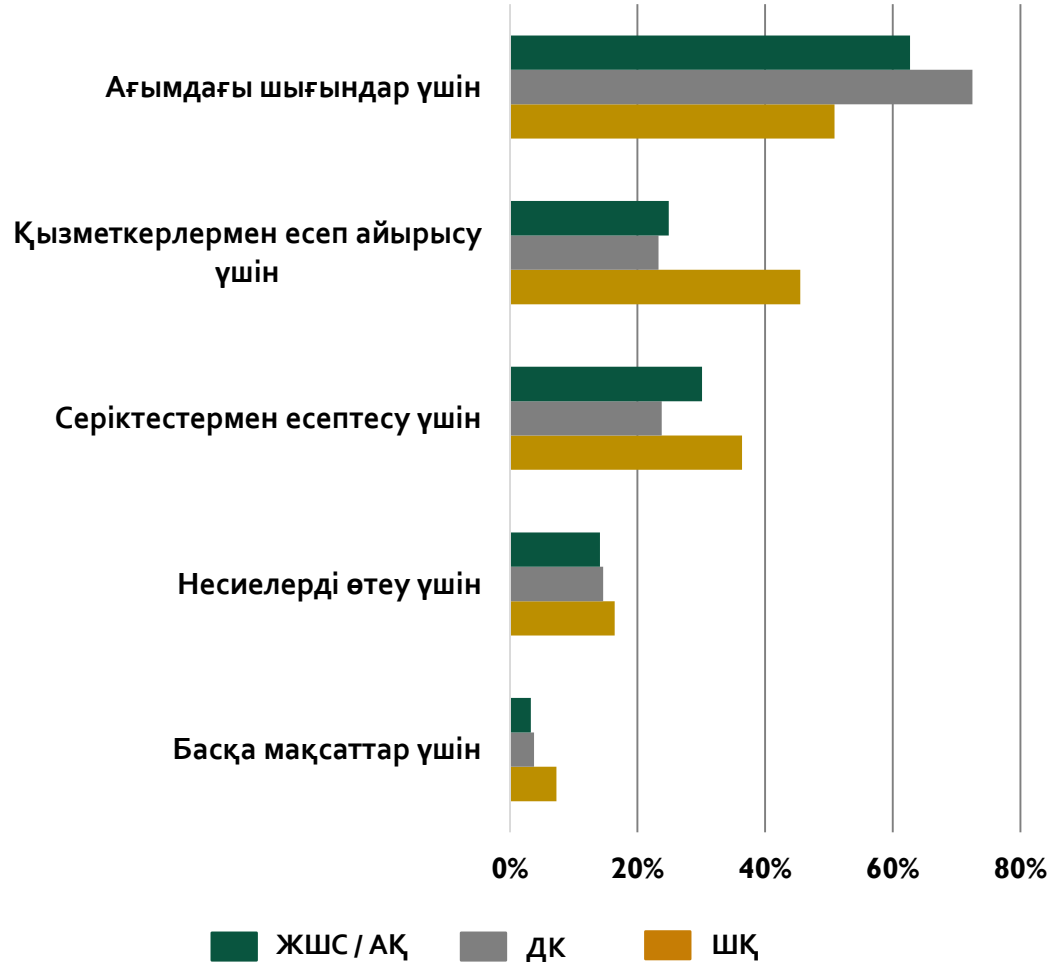

Кәсіпкерлердің операциялық айналысындағы қолма-қол ақшаның үлесі

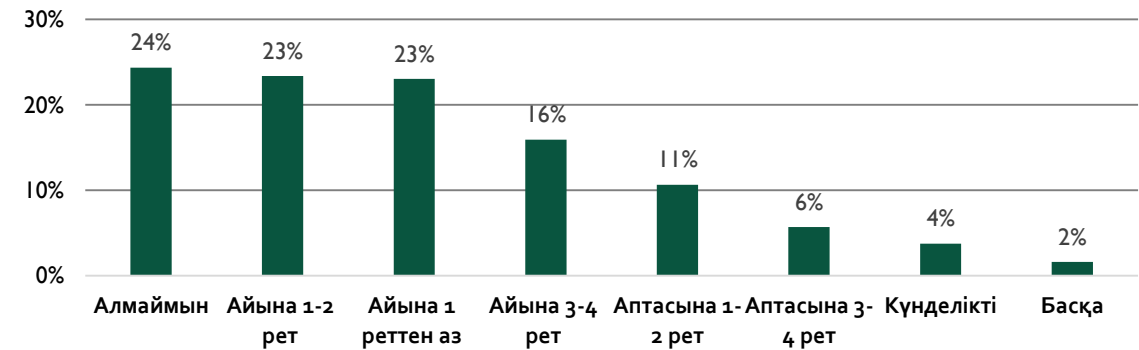

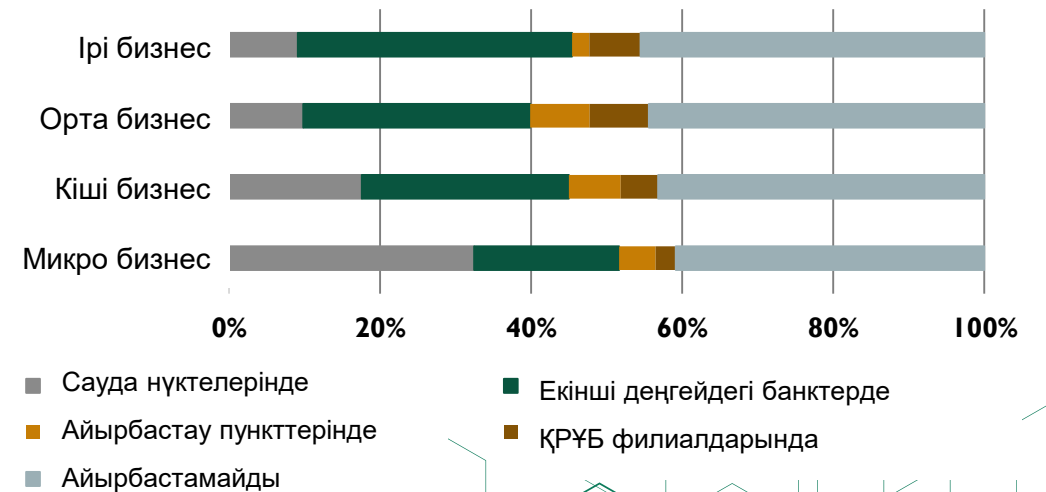
Меншік нысаны бойынша қолма-қол ақша алу

Операциялық айналым үшін қолма-қол ақшаны алу жиілігі

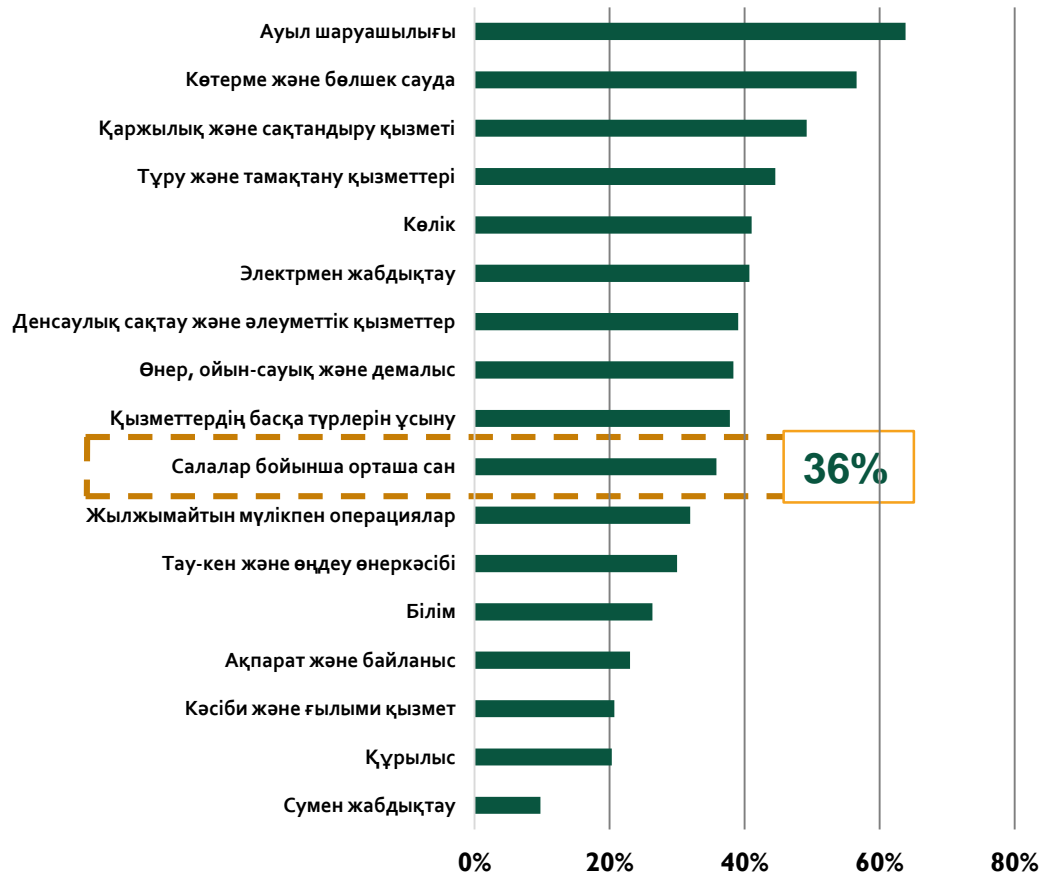
Банкноталар мен монеталарды айырбастау/ұсақтау орындары

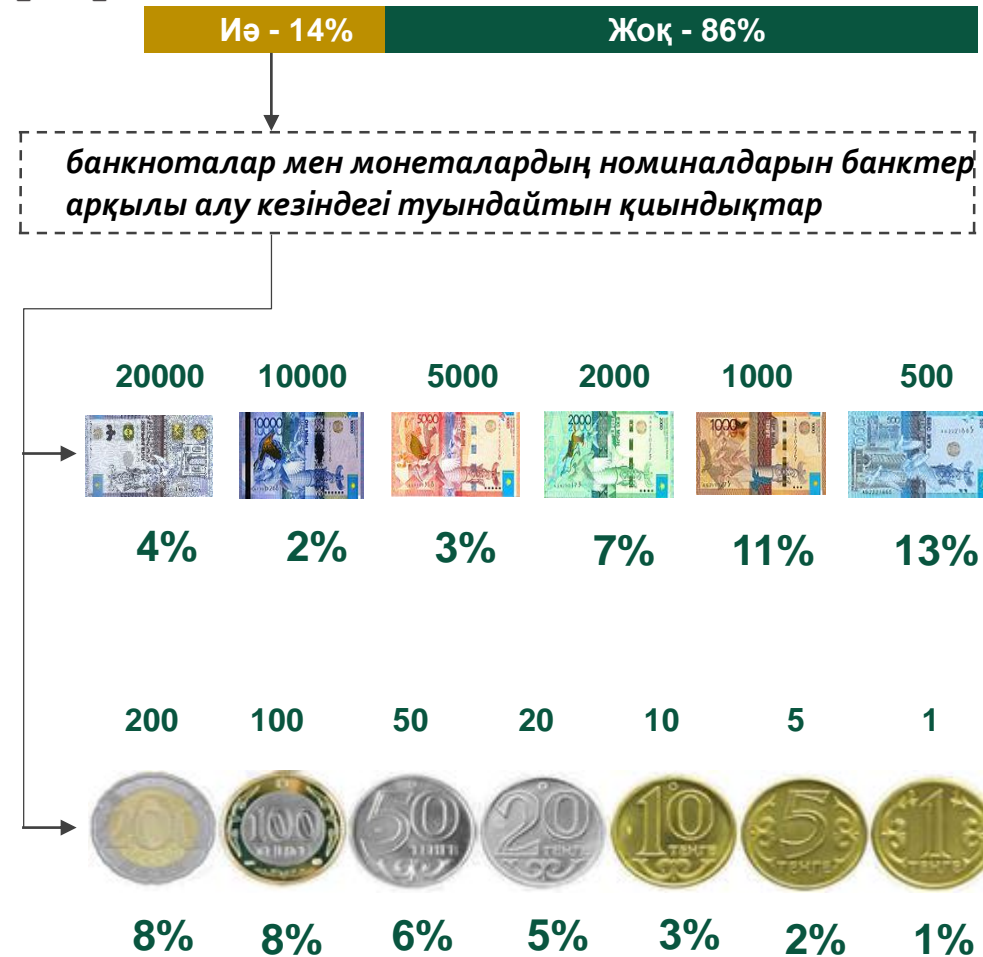
ҚОЛМА-ҚОЛ АҚШАНЫ ПАЙДАЛАНУ САЛАЛАРЫ ЖӘНЕ ҚОЛ ЖЕТІМДІЛІГІ

Салалар бойынша қолма-қол ақшаны пайдалану

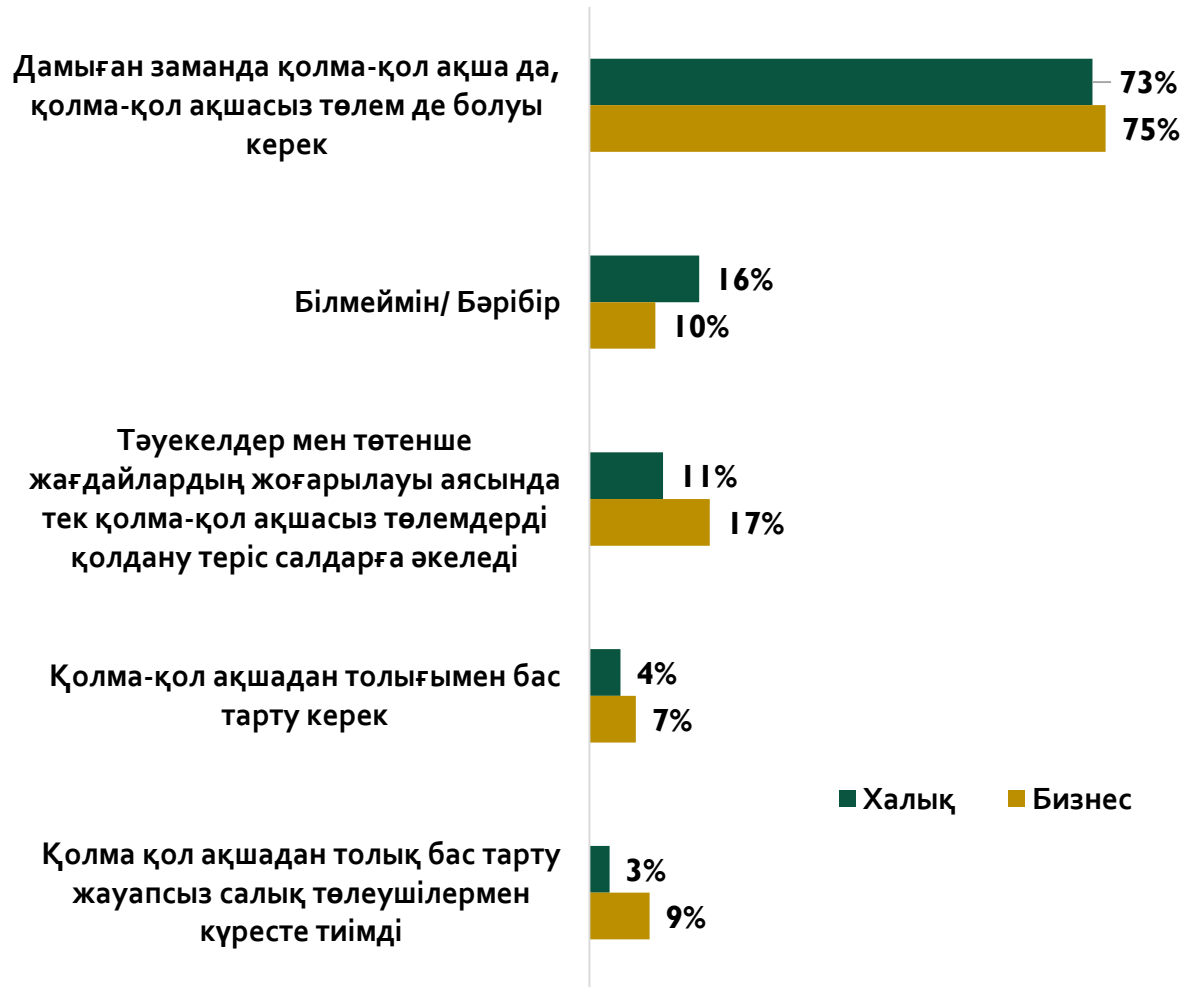

Қолма-қол ақша алу кезіндегі қиындықтар

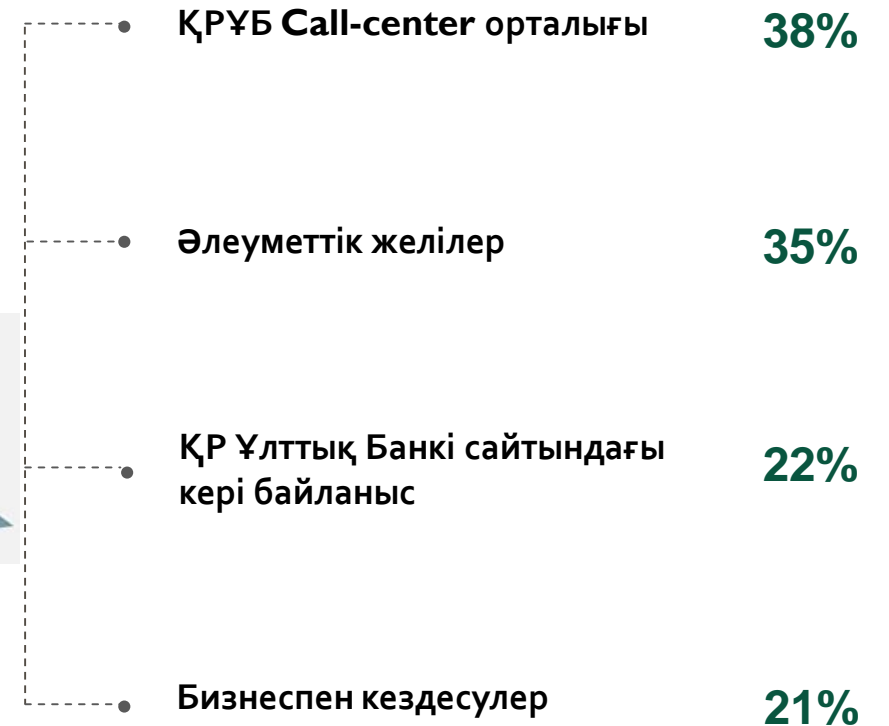

Болашақтағы қолма-қол ақшаның маңыздылығы

Қолма-қол ақша мәселелері бойынша ҚР Ұлттық Банкіне жүгіну арналары

Бүгінгі таңда технологиялардың үздіксіз дамуы мен қаржы секторының тетіктерін жетілдіру салдарынан қолма-қол ақшасыз төлем тәсілі бүкіл әлемде өзінің таралуы мен жаңғыртылуы бойынша қарқын алуда. Дегенмен, **қолма-қол ақша экономика субъектілері арасындағы маңызды төлем құралдарының бірі ретінде өз позициясын сақтайды**, бұл осы зерттеудің келесі тұжырымдарымен расталады:

- ✓ **60%** - күнделікті есеп айырысу кезінде пікіртерімге қатысқандар әлі де қолма-қол ақшаны пайдаланады;
- ✓ **30-40%** - бизнес субъектілерінің айналымындағы қолма-қол ақшаның орташа үлесі;
- ✓ **35%** - пікіртерімге қатысқандардың шығыстары қолма-қол ақшаға тиесілі.

Зерттеу нәтижелерін назарға ала отырып, ҚР Ұлттық Банкінің бұдан арғы іс-шаралары **ҚАА инфрақұрылымын нығайтуға** және **өзекті мәселелерді шешуге** бағытталуы тиіс, атап айтқанда:

- ел өңірлерін банкноталардың шағын номиналдарымен және монеталармен ҚАА толықтыру;
- банкноталардың жай-күйін, әсіресе адам мен кассалық жабдыққа жарамды шағын номиналдарды сақтау;
- банкноталардың түпнұсқалығын оңай және тез анықтауға мүмкіндік беретін банкноталардың негізгі қорғаныш элементтері туралы және ҚР Ұлттық Банкінің коллекциялық/инвестициялық монеталарын сатып алу мүмкіндігі туралы халықтың кең ауқымын хабардар ету.

ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ БАНКІ

**Z05T8F6, Астана қаласы,
«Есіл» ауданы, Мәңгілік Ел даңғылы, 57А ғимарат
тел.: +7 717 2775577, факс: +7 717 2554577
E-mail: hq@nationalbank.kz**